

MAREK ARPAD KOWALSKI

Z PROBLEMATYKI MUZEALNICTWA ETNOGRAFICZNEGO W DANII

Kraje skandynawskie można nazwać krajami muzeów, a Dania nie stanowi tu wyjątku. Powyższe sformułowanie wynika zarówno z faktu istnienia wielkiej ilości muzeów różnego typu rozrzuconych na obszarze całego kraju, jak i z wielkiej ich popularności wśród społeczeństwa. Sama Kopenhaga może poszczycić się liczbą ok. 50 muzeów wszelkiego rodzaju, przewodniki zaś po Zelandii wymieniają ok. 30 najbardziej interesujących muzeów i instytucji o podobnym profilu.

W społeczeństwie duńskim istnieje żywe zainteresowanie muzeami. Wczesne i szybkie uprzemysłowienie kraju oraz zanikanie tradycyjnej kultury wiejskiej spowodowały już w końcu XIX w. akcję mającą na celu uchronienie zabytków tej kultury przed całkowitym zniknięciem i co ważniejsze, zatarciem jej w pamięci i umysłach ludzi. Należało więc udostępnić całemu społeczeństwu zbiory kultury ludowej — miało to związek z potrzebą zachowania ciągłości tradycji ogólnonarodowej. Jak stwierdza bowiem wielu autorów¹, kultura duńska jest w dużej mierze kulturą wsi, kulturą ludową i chłopską, co koresponduje z popularnymi stereotypami myślowymi określającymi Duńczyków jako naród chłopów, żeglarzy i rybaków. Żywiłowe powstawanie i rozwój muzeów były więc wynikiem rozwoju gospodarczego i kulturalnego, a także potrzeb naukowych i społecznych. Te ostatnie mogą być odzwierciedlone przez liczby dotyczące frekwencji w niektórych placówkach: Muzeum Narodowe w Kopenhadze odwiedziło w 1966 r. 400 000 osób, skansen w Sorgenfri pod Kopenhagą 150 000 osób; Muzeum Historii Miasta notuje 100 000 zwiedzających², skansen w Odense — ponad 160 000 osób, a w Aarhus

¹ P. Michelsen, H. Rasmussen, *Danish Peasant Culture*, National Museum, Copenhagen 1955.

² Ta i dalsze liczby są danymi za rok 1953 wg A. Zaręby, *Uwagi o muzeach skandynawskich*, „Lud”, t. 41: 1954, cz. 2.

ponad 100 000 widzów. Oczywiście nasilenie frekwencji, szczególnie w muzeach pod otwartym niebem, przypada na okres letni.

Niniejszy artykuł będzie poświęcony opisowi etnograficznych zbiorów muzealnych z dużym uwzględnieniem skansenów oraz działalności oświatowej muzeów i ich organizacji. Materiały do tych zagadnień pochodzą z rozmów i dyskusji z pracownikami naukowymi muzeów i instytucji etnograficznych, z duńskich i polskich publikacji dotyczących szerokiej dziedziny muzealnictwa, wreszcie z własnych obserwacji autora.

MUZEALNE ZBIORY ETNOGRAFICZNE

W Danii zasadniczo nie istnieją samodzielne muzea etnograficzne. Najczęściej kolekcje etnograficzne lub historyczno-etnograficzne stanowią część zbiorów muzeów wielodziałowych, można spotkać się też z wydzielonymi kolekcjami muzeów regionalnych obejmujących dzięki swojemu profilowi całość kultury danego terenu. Bywa też, że poszczególne typy zbiorów są odrębnymi instytucjami, np. skanseny czy muzea poświęcone jakiemuś zagadnieniu, ale na ogół wchodzą one w skład jednej instytucji jako jej oddziały. Taką właśnie strukturę ma Muzeum Narodowe (Nationalmuseet) w Kopenhadze. Jest to jedno z największych i najstarszych muzeów na świecie, które posiada najbogatsze w Danii zbiory etnograficzne. Jemu więc będzie poświęcony najbardziej obszerny opis, gdyż na tym przykładzie najlepiej można przedstawić model muzealnictwa duńskiego i jego problemów.

Zbiory Nationalmuseet składają się z siedmiu autonomicznych działów znajdujących się pod wspólnym zarządem:

Dział Duńskiej Starożytności: od okresu lodowcowego do czasów Wikingów.

Dział Wieków Średnich: do 1750 r.

Dział Historii (po 1750 r.) i Kultury Ludowej Danii.

Dział Starożytności Klasycznej.

Dział Numizmatyczny.

Dział Etnograficzny (tu: Kultur Pozaeuropejskich — Den etnografiske Samling, czyli Zbiory Etnograficzne).

Siódmym działem jest muzeum skansenowskie (Frilandsmuseet) w Sorgenfri pod Kopenhagą podlegające administracyjnie Muzeum Narodowemu i objęte tą samą dyrekcją.

Pierwsze trzy działy określa się mianem zbiorów duńskich (De danske samlinger). Dział Etnograficzny zaś, znany też pod tradycyjną nazwą Królewskiego Muzeum Etnograficznego (Det Kongelige Etnografiskemuseet), dzieli się na trzy zasadnicze sekcje: Ludów polarnych i Indian

amerykańskich (Polarfolk og Indianere); Ludów pierwotnych obszarów tropikalnych (Tropiske Naturfolk); Kultur Azji (Asiatiske Kulturfolk).

Zbiory etnograficzne grupują się w dwóch działach (o skansenie będę mówił później): w Dziale Kultury Ludowej (Dansk Bondestand) i w Dziale Etnograficznym. Zastosowana tu terminologia wymaga krótkiego wyjaśnienia. Mianem etnografii (czy też etnologii) określa się naukę zajmującą się jedynie ludami pozaeuropejskimi — pierwotnymi oraz społeczeństwami Azji i prekolumbijskiej Ameryki, dla badania zaś kultury ludowej Danii i Europy przyjmuje się nazwę folklorystyki, czy może, tłumacząc bardziej adekwatnie, ludoznawstwa. W dalszym ciągu wywodów określenie „etnografia”, „etnograficzny” będę stosował raczej w przyjęty u nas sposób i tylko, jeśli to będzie rzeczywiście konieczne, zgodnie z duńską terminologią.

Część najbardziej cennych zabytków Muzeum Narodowego datuje się z połowy XVII w. Z tego okresu właśnie wywodzi się tradycja Muzeum, a bierze ona swój początek w Gabinetcie Osobliwości Fryderyka III i Królewskiej Izbie Sztuki (Royal Art Chamber zwana też Indian Gallery), na którą składało się szereg zbiorów pozaeuropejskich: Gottorps Samling, Warms Samling itd. Jednak o właściwym Muzeum można mówić dopiero od roku 1807, gdy Frederik Münter i Rasmus Nyerup powołali do życia Królewską Komisję Ochrony Starożytności (Royal Commission for the Preservation of Antiquities). Od tego czasu następuje szybki rozwój Muzeum, a szczególne zasługi na tym polu położył Christian J. Thomsen. W latach 1818—1820 po raz pierwszy w świecie zorganizował on kolekcję prehistoryczną wiążącą się z trzema okresami rozwoju ludzkości: kamienia, brązu i żelaza. W 1824 r. wszystkie rozproszone dotychczas zbiory zostały połączone i zgromadzone pod jednym dachem jako Muzeum Sztuki. Duży napływ eksponatów, zwłaszcza egzotycznych, postawił przed Muzeum nowe wymagania. W owym czasie Dania była mocarstwem kolonialnym, do niej należały Nikobary, które przeszły pod zarząd Wielkiej Brytanii w 1869 r.; od 1671 r. położone na Morzu Karaibskim Wyspy Dziewicze odkupione przez Stany Zjednoczone dopiero w 1920 r., wreszcie faktorie położone na wybrzeżu obecnej Ghany, którymi Dania władała od poł. XVII do poł. XIX w. Istnienie posiadłości zamorskich pobudzało badaczy, podróżników i kupców do przedsięwzięcia wypraw na dalekie lądy. Pociągało to za sobą poznawanie innych ludów, co było m. in. jednym ze stymulatorów rozwoju etnologii. Dzięki tym czynnikom C. J. Thomsen mógł utworzyć w 1841 r. pierwsze na świecie Muzeum Etnograficzne (Det Kongelige Etnografiskemuseet) — poprzednika obecnego Działu Kultur Pozaeuropejskich Muzeum Narodowego. Uwieńczeniem działalności Thomsena było utworzenie w 1851 r. kolekcji starożytności.

W 1881 r. Bernhard Olsen założył Duńskie Muzeum Ludowe (Dansk Folkemuseet) nadal czasem tak właśnie nazywany obecny Dział Kultury Ludowej. W 1890 r. wszystkie kolekcje i muzea zostały połączone w całość organizacyjną i znalazły się pod wspólną dyrekcją tworząc Muzeum Narodowe. Rzecz ciekawa, że zbiory pozaeuropejskie stanowiły wtedy część działu Duńskiej Starożytności.

Tak więc na przestrzeni niespełna 90 lat poszczególne zbiory i kolekcje znajdujące się w posiadaniu wielu indywidualnych właścicieli, wywodzące się z okresu istnienia gabinetów osobliwości, i będące raczej kuriozami, stały się w pełni wartościowymi obiektami o znaczeniu naukowym dzięki dużemu wysiłkowi organizacyjnemu ludzi zainteresowanych rozwojem muzealnictwa. Obecny kształt i zasady organizacyjne przyjęło Muzeum w 1920 r. — przeszło wówczas pod zarząd państwowy. Muzeum skansenowskie, tzw. siódmy dział Muzeum Narodowego, powstało w 1901 r.

Przyjęło się w Danii wyodrębnić kulturę miejską, dworską i wiejską (dosłownie: chłopską). Ostatnia reprezentowana jest przez zbiory etnograficzne w naszym rozumieniu tego słowa, dwóm pierwszym poświęcone są odrębne muzea bądź działy placówek wielotematycznych. Za przykład może służyć przekształcony obecnie w muzeum dworek Holmegard w pobliżu Fensmark (Zelandia) lub Københavns Bymuseet — Muzeum Miasta Kopenhagi. Często jednak ich elementy splatają się ściśle ze sobą i eksponowane są nierozdzielnie. Poważniejsze poza Nationalmuseet zbiory etnograficzne grupują się w kilku dalszych muzeach:

Muzeum Rolnictwa (Landbrugsmuseet) w Sorgenfri pod Kopenhagą eksponuje w przekroju historycznym kolekcję narzędzi i sprzętu rolniczego. Bakkehus w Kopenhadze przedstawia wnętrze domu duńskiego w stylu z XIX w. Z placówek terenowych na wzmiankę zasługuje muzeum w Køge (płd. Zelandia) i w Maribø (wyspa Lolland) obrazujące kulturę tych regionów.

Ciekawy typ instytucji stanowią muzea dzielnic Kopenhagi: Amager i Christianshavn. Tradycje kulturowe Amager wyraźnie odbijają od jednorodnej raczej kultury duńskiej; dzięki napływowi tam w XVI w. osadników holenderskich zachodziły pewne procesy kulturowe, wzajemne zapożyczenia. Różnice te dały swój wyraz głównie w stroju i budownictwie. Te właśnie zagadnienia są wysunięte na plan pierwszy w Muzeum Amager. Portowa dzielnica Christianshavn stanowiła ongiś odrębne miasto. Muzeum poświęcone przeszłości i teraźniejszości Christianshavn (Brøstes Samling — zbiory Brøste'a, dawna prywatna fundacja) przedstawia dzieje żeglarstwa, handlu i rybołówstwa — zajęcia po dziś dzień związane z tą dzielnicą. Na wystawie znajdują się też eksponaty pochodzące z krajów, których statki zawijały do Christianshavn (np.

z Polski sakralna rzeźba ludowa obok kolekcji plakatów filmowych), a także z dawnych duńskich posiadłości zamorskich.

Muzeum Handlu i Żeglugi (Handels- og Søfartsmuseet) w Helsingør (płn. Zelandia) gromadzi bogate zbiory związane z tymi zagadnieniami. Znajdujące się w Muzeum eksponaty przedstawiają historię duńskiego handlu i żeglarstwa od czasów Wikingów do dni dzisiejszych. Osobno przedstawiona jest historia duńskiej ekspansji kolonialnej udokumentowana bogatymi kolekcjami z Indii Zachodnich, Nikobarów, Afryki Zachodniej i obszarów arktycznych. Handels- og Søfartsmuseet to doskonały przykład muzeum poświęconego wprawdzie określone mu zagadnieniu, lecz posiadającego zbiory wielotematyczne. Natomiast dwa wyżej wymienione muzea dzielnicowe już ze swej istoty zawierają kolekcje o różnej tematyce i zagadnieniach. Mieszane zbiory znajdują się też w salach C.L. Davids Samling zajmującego się średniowieczną sztuką Islamu oraz europejskimi sztukami pięknymi i stosowanymi z XVIII w; zasadnicze kolekcje dotyczące tego zagadnienia zgrupowane są w Muzeum Sztuki Dekoracyjnej (Kunstindustrimuseet) przedstawiającego duńską i obcą sztukę dekoracyjną począwszy od średniowiecza. Z egzotyką wiąże się Carl Kjersmeiers Samling obejmujący zbiory afrykańskie badacza i naukowca Carla Kjersmeiera. Szczególnie bogato reprezentowana jest sztuka. W Liseleje (płn. Zelandia) znajduje się Knud Rasmussensmuseet — muzeum poświęcone pamięci Rasmussena, badacza kultur eskimoskich, wielokrotnego uczestnika i kierownika wypraw arktycznych organizowanych przez Danię w ciągu pierwszych trzech dziesiętności lat naszego stulecia. Kolekcja w znacznej mierze pochodzi ze zbiorów samego badacza.

Można by wyliczać dalsze jeszcze muzea, jednak dotychczas wymienione są najpoważniejszymi i posiadają najbogatsze zbiory wiążące się w sposób niewątpliwy z zagadnieniami etnograficznymi.

ZAGADNIENIA WYSTAWIENICTWA

Muzea to nie tylko instytucje naukowe, istotną rolę w ich pracy odgrywają problemy oświaty, z którymi bezpośrednio wiąże się zagadnienie wystawiennictwa. W działalności wystawowej musi się uwzględnić zarówno widza dorosłego o różnych stopniach możliwości odbioru ekspozycji, jak i dzieci. Wystawa zatem powinna być zrozumiała, podana w przystępny sposób, tak by eksponaty znajdowały się w otoczeniu zbliżonym do rzeczywistego. Z tych względów wypływa realistyczny charakter ekspozycji w duńskich muzeach, dostrzegalny zwłaszcza przy organizacji zbiorów wymagających pokazania ich nie jako poszczególnych eksponatów, lecz we wzajemnym związku i szerokim treściowo otoczeniu,

np. izba mieszkalna z zachowanym wystrojem wnętrza, warsztat rzemieślnika: stolarza, kowala, garncarza, posiadający komplet narzędzi i przedmiotów potrzebnych do pracy. Wyposażenie tych izb, zbior narzędzi i ich rozmieszczenie odpowiadają najczęściej spotykanym, typowym wzorom rzeczywistym — zachowana jest duża wierność. Podobnie rzecz się przedstawia w przypadku zbiorów egzotycznych, np. przy ekspozycji domostw eskimoskich, afrykańskich lub jakichkolwiek innych. Dla zwiększenia autentyzmu wprowadza się do niektórych wystaw modele postaci ludzkich, a tam, gdzie jest to potrzebne, również i zwierzęcych, np. psie zaprzęgi Eskimosów. Modele owe stosowane są do przedstawiania różnych zajęć codziennych, czynności gospodarczych i wreszcie — co jest niemal regułą — do eksponowania stroju.

W tym rozwiązaniu wystaw uderza jednak pewna sztuczność sytuacji, realizm zaś niejednokrotnie przekształca się w trudny do przyjęcia naturalizm. Alternatywą byłby bogaty materiał fotograficzny — duże powiększenia i ilustracje dodatkowo oświetlające zagadnienia związane z wystawą. Możliwość ta jest oczywiście brana pod uwagę i stosowana, zwłaszcza przy projektowaniu nowych lub reorganizacji dotychczasowych wystaw, jednak ekspozycje starsze nadal zachowują tradycyjny, głęboko realistyczny wygląd, a ich fotograficzne uzupełnienie jest raczej skąpe.

Wystawione zbiory muszą być w jakiś sposób usystematyzowane i przejrzyste ułożone, tak by eksponaty były łatwe do odbioru przez widza — nie tylko przez specjalistów, ale i przez szerokie masy społeczeństwa. W większości muzeów ekspozycja zbiorów duńskich obejmuje takie zagadnienia, jak gospodarstwo domowe, rybołówstwo i myślistwo, rzemiosło i wytwórczość domowa, architektura wnętrza domu mieszkalnego i gospodarczego, stroje oraz ceremonie i obrzędy doroczne. Brak rolnictwa i budownictwa w szerszym zakresie wynika z tego, że zagadnienia te są dokładnie przedstawione w muzeach skansenowskich, nadto zbiory dotyczące rolnictwa znajdują się w całkowicie samodzielnym Landbrugsmuseet, o którym wspomniałem wyżej. Inaczej jednak wygląda rozmieszczenie owych tematów na wystawie. Zasadą jest, że na ogół ekspozycja ułożona jest geograficznie (z wyj. muzeów regionalnych) pokazując całość kultury ludowej określonego terytorium kraju. Ów podział geograficzny rozbity jest przerywnikami jednotematycznych kolekcji z całego kraju. Tak więc np. w Nationalmuseet po zbiorach prezentujących kolejno Bornholm, Amager i Zelandię, pojawia się kolekcja tkanin z całej Danii ogólnie ilustrująca to zagadnienie, po przedstawieniu różnych regionów Jutlandii — oglądamy wnętrza domów ze wszystkich zakątków kraju. Kryterium geograficzne jest jeszcze bardziej wyraźne w zbiorach pozaeuropejskich. W przypadku Muzeum Narodowego ciągowi Syberia — Grenlandia — Ameryka Płn. — Ameryka

Płd. — Oceania — Australia — Indonezja — Madagarskar — Afryka całkowicie podporządkowane są zbiory przedstawiające kulturę ludów kolejno następujących po sobie, wg tego schematu geograficznego. W układ powyższy wkomponowane są kolekcje Ameryki prekolumbijskiej. Są zatem zestawione zbiory Ameryki współczesnej i sprzed 1492 r., bez baczenia na chronologię. Nieco osobno eksponowane są wysokie kultury Azji choć i one nie wyłamują się z przytoczonego układu. W rezultacie niewątpliwie otrzymuje się w pewien sposób zbudowaną całość, w której jednak żelazna logika dominuje chwilami nad racjonalnością. Wiąże się z tym jeszcze technika wystawiennicza. W gablotach i na półkach umieszcza się możliwie wiele przedmiotów, aby przekazać widzowi najbardziej wierną próbkę życia ludów różnych części świata i regionów Danii. Sąsiadują więc ze sobą stroje, broń, dzieła sztuki, obiekty kultu i narzędzia — wszystko pochodzące z kręgu tej samej kultury. Wystawy są więc raczej przeładowane nazbyt wielką ilością eksponatów i momentami nieczytelne.

Trzecim (przy organizowaniu zbiorów podstawowym) czynnikiem, obok autentyzmu i kryterium geograficznego, jest zachowanie perspektywy historycznej. Każda kolekcja, a nawet obiekt osadzone są w kontekście czasowym i powiązane z innymi pochodzącymi z tego samego okresu. Jeśli ram czasowych nie można wydobyć przez ułożenie zbioru, wówczas określa się je dodatkowymi elementami — objaśnieniem, napisem. Wiele zresztą kolekcji nosi charakter historyczno-etnograficzny. Dzieje rolnictwa w Danii liczą prawie 5 tys. lat³. Przez cały ten długi okres było to główne zajęcie w kraju i aż do początku XX w. zatrudniało większą część ludności Danii. Zbiory Dansk Folkemuseet w Kopenhadze urządzone jako wystawa kultury wiejskiej są ujęte w klamry czasowe od 1600 do 1900 r. Kolekcja jest tak zorganizowana, by pozwoliła zrozumieć podstawowe cechy ogólnej kultury narodowej i jej jedność z europejską kulturą w całości.

Znakomicie rozwiązana jest sprawa informacji widza. Eksponaty zaopatrzone są krótkimi, przystępnymi opisami i wyjaśnieniami. Przy ogólnych objaśnieniach znajdują się mapy, plany, szkice. Niejednokrotnie napisy wyjaśniające są wielojęzyczne, podobnie jak przejrzyste i dokładne, starannie wydawane katalogi. Wszystkie te czynniki pozwalają dobrze orientować się w zbiorach.

Wystawiennictwo to jeden z podstawowych problemów pracy muzeów. Zagadnienie to jest różnie rozwiązywane przez poszczególne instytucje w zależności od tradycji, dominujących szkół i prądów w nauce, wreszcie takich czy innych prób osiągnięcia możliwie najlepszego

³ Michelsen, Rasmussen, *op. cit.*, s. 9.

rezultatu dzięki zachowaniu pewnych elementów dotychczasowych wzorów i eliminację tego, co uważa się za złe. Nie zdaje więc egzaminu zasada zdecydowanego, konsekwentnego trwania przy jednym tylko kryterium podziału zbiorów, niezależnie od tego, czy będzie ono tematyczne, historyczne, czy też geograficzne. Dopiero ich połączenie przy właściwie wyważonych proporcjach może dać należyłą ekspozycję zapewniając jej jasność i czytelność dla nieprzygotowanego widza, nie tracąc przy tym naukowych wartości.

Bardzo ścisła jest współpraca między szkołami a muzeami. Dla nauczycieli organizowane są kursy muzealne, część zajęć szkolnych odbywa się w bezpośrednim kontakcie ze zbiorami przy współdziałaniu przeznaczonego do tych zadań pracownika muzealnego o przygotowaniu pedagogicznym. Wszystkie muzea posiadają wyszkolonych przewodników — specjalistów określonych zagadnień. Niezależnie od tego niektóre muzea organizują odczyty i spotkania z publicznością. Tak np. Muzeum Narodowe urządza w każdym miesiącu cotygodniowe tzw. „niedzielne popołudnia” (Søndagsaftener), w czasie których pracownicy naukowcy wygłaszają prelekcje popularnonaukowe. Jest to zespół tematów z każdej dziedziny reprezentowanej przez poszczególne działy Muzeum. Ożywiona działalność wystawienniczo-oświatowa upowszechnia w społeczeństwie znajomość kultury Danii i krajów obcych oraz wzbudza duże zainteresowanie i znajomość spraw muzealnictwa.

MUZEA SKANSENOWSKIE

Muzea skansenowskie można podzielić na dwa zasadnicze typy⁴.

1. Muzea powstałe z obiektów przeniesionych z właściwego im terenu na obszar wybrany i przystosowany dla muzeum. Mogą to być skanseny składające się z kilku budynków albo duże parki etnograficzne.

2. Muzea powstałe z obiektów pozostawionych na miejscu i tam zabezpieczonych. Zależnie od wielkości i znaczenia są to pojedyncze obiekty rozrzucone na obszarze całego kraju — pod ochroną i nie pełniące już funkcji użytkowej albo całe wsie i dzielnice miejskie pozostawione na miejscu i czynne gospodarczo, w których dba się o zachowanie tradycyjnego budownictwa, rzemiosła itp.

Największym muzeum skansenowskim w Danii jest Frilandsmuseet (Muzeum pod otwartym niebem) w Sorgenfri pod Kopenhagą. Jest to muzeum kultury wiejskiej. Frilandsmuseet zostało założone w 1901 r. przez Bernharda Olsena, dyrektora ówczesnego Duńskiego Muzeum Ludowego (Dansk Folkemuseet) i objęło obszar 3,5 ha. W początku swe-

⁴ Podział ów proponuje K. Zawistowicz-Adamska, *Park etnograficzny — Muzeum pod otwartym niebem*, „Łódzkie Studia Etnograficzne”, t. 1: 1959.

go istnienia Frilandsmuseet było instytucją prywatną wspieraną zasiłkami państwa. Pod zarząd państwowy przeszło w 1920 r., gdy stało się częścią kopenhaskiego Muzeum Narodowego. Przez wiele lat skansen żmudnie gromadził obiekty nie prowadząc bardziej aktywnej działalności.

Przełomowy był rok 1940, od którego datuje się szybki rozwój placówki. Ożywienie pracy muzealnej od tego właśnie czasu tłumaczy się dużymi subwencjami państwa w okresie okupacji — była to forma lokaty kapitału pomijająca instytucje niemieckie, a zatem szczególnie sposób ratowania mienia narodowego; nadto czas okupacji przyczynił się do wzrostu uczuć patriotycznych społeczeństwa, wyrażających się m. in. w podkreślaniu tradycji kulturowych Danii. Wszystkie te wydarzenia przyczyniły się do spopularyzowania skansenu. Obecnie Frilandsmuseet rozłożone jest na terenie 35,5 ha i posiada rezerwowe obszary dla dalszego rozwoju. Gromadzi ono 45 obiektów, w tym 37 domostw i zabudowań gospodarczych. W większości pochodzą one z obecnego terytorium Danii i Wysp Owczych (Faerøerne), część zaś z południowoszwedzkich prowincji: Skåne, Halland i Blekinge, które wchodziły do 1658 r. w skład królestwa Danii oraz ze Schleswigu utraconego na rzecz Prus po wojnie 1864 r.

Budynki — zbiór starych zabudowań gospodarskich, młynów, chat — zostały przeniesione z ich rodzinnych okręgów w naturalne otoczenie w wiejskim parku i wyposażone w tradycyjne meble i sprzęty. W ten sposób Muzeum daje obraz starych, wiejskich, duńskich domów w tej postaci, w jakiej istniały one w różnych regionach geograficznych i różnych warunkach ekonomicznych. Większość tych budynków to domy farmerów i drobnych właścicieli, ale są też domy żeglarzy, rybaków, młynarzy i rzemieślników wiejskich. Celem Muzeum jest ukazanie warunków życia wsi, pokazanie domostw i farm wyposażonych w narzędzia i sprzęty oraz sposobu ich użycia.

Głównym problemem pracy każdego skansenu jest gromadzenie budowli, a nawet całych domostw i zabudowań. Powstaje szereg koniecznych do rozwiązania zagadnień technicznych. Ongiś była to słaba strona pracy muzeów duńskich. Po przeniesieniu obiektu do parku, rekonstruowano go, wymieniając zniszczone części na nowe. W rezultacie obiekt tracił właściwy sobie wygląd. Wkrótce jednak zmieniono postępowanie — zachowuje się maksimum autentyzmu. Rekonstrukcja, jeśli jest konieczna, ogranicza się do kilku niezbędniejszych działań, w przypadku zniszczonych części zastępuje się je nowymi, ale stosownie dobranymi, odpowiadającymi wiekiem i pochodzącymi z tej samej okolicy, z której wywodzi się budynek. Przed przeniesieniem obiektu wykonuje się pomiary, plany i modele dla uchwycenia architektonicznych właści-

wości budowli i stanu jego zachowania, by przy ustawianiu w muzeum utrzymać możliwie wierny wygląd. Nie zawsze jednak możliwe jest uchwycenie dokładnej daty każdego budynku. Nawet jeśli wiadomo, kiedy był wzniesiony, w ciągu lat zachodziły modyfikacje, które w sposób istotny zmieniały jego oryginalny wygląd i charakter. W muzeach pod otwartym niebem szczególnie ważne są zabiegi konserwatorskie. Budowle umieszcza się więc w bezwzględnie suchym miejscu na cementowych fundamentach. Części drewniane poddaje się impregnującym kąpielom niszczącym zarazem drzewne szkodniki, wobec domów zaś już stojących zabiegi konserwatorskie stosuje się co roku. We wnętrzu budynków, dzięki centralnemu ogrzewaniu (oczywiście ukrytemu), utrzymywana jest stała temperatura, co zabezpiecza przed niszczącym działaniem klimatu tak obiekty, jak i znajdujące się w ich wnętrzu eksponaty stanowiące wyposażenie domostw.

Problemy wystawiennictwa w skansenach wynikają z przenoszenia obiektów w odmienne dla nich środowisko i z dużego ich zgęszczenia. Muzeum w Sorgenfri rozpościera się na terenie płaskim, pozbawionym raczej wzniesień, zgodnym z równinnym krajobrazem duńskim. Zagadnieniem jest natomiast oddanie naturalnego powiązania obiektów z morzem, co jest koniecznością nie tylko ze względu na rolniczy, lecz w znacznym stopniu rybacki charakter kultury ludowej Danii. Zrezygnowano z tworzenia sztucznych zbiorników wodnych w obawie przed nadzbyt sztucznym wyglądem. Krajobraz typowy dla reprezentowanych w parku regionów tworzy się zatem przez otoczenie zabudowań roślinami właściwymi dla tych części kraju, z których pochodzą obiekty. Istnieje stopniowe przejście od regionu do regionu dzięki zmiennemu rozmieszczeniu budynków — zwartemu bądź rozproszonemu, korespondującemu z gęstością zaludnienia danego okręgu kraju. Inną wreszcie metodą uniknięcia zbyt natarczywego sąsiedztwa obiektów z różnych regionów jest oddzielanie ich pasami i kępami drzew, pozostawianiem pustego, łąkowego obszaru itp.

Wspomniana wyżej troska o zachowanie autentyzmu budowli, zapewnienie im naturalnego otoczenia i grupowanie wg zasady geograficznej jest wspomagana przez próbę tchnięcia w nie życia. Zatrudnieni w skansenie mężczyźni i kobiety ubrani w stroje ludowe zajmują się czynnościami gospodarczymi — wyplataniem koszyków, wykonywaniem narzędzi, snycerstwem, garncarstwem, hodowlą zwierząt, bo i te znajdują się w skansenie. Pracują też w skansenie fachowcy — mistrzowie ciesielscy, młynarze itd. Wyroby rzemieślnicze wytwarzane na miejscu przeznaczane są na sprzedaż wśród zwiedzających i w specjalnych sklepach, będąc jednym ze źródeł dochodów muzeum.

W muzeach skansenowskich odbywają się kilka razy do roku wido-

wiska związane z obrzędami dorocznymi, obchody z okazji świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy, a zwłaszcza dnia świętojańskiego — 24 czerwca, pod nazwą „midsommer” (dokładnie: środek lata) i dożynek. We Frilandsmuseet, w którym wybudowana jest estrada i amfiteatr dla publiczności, każdej niedzieli w lecie urządzane są pokazy tańca ludowego.

Oprócz największego — Frilandsmuseet, mniejsze skanseny kultury wiejskiej znajdują się w Maribo (Lolland) i w Ribe (Jutlandia). W Odense na wyspie Fyn (Fionia) istnieje duży skansen Den Fynske Landsby (Fiońska Wieś) powstały w 1946 r. Nadto w wielu miejscowościach Danii rozsiane są pojedyncze obiekty i zabudowania.

Kulturę miejską z XVIII i XIX w. reprezentuje Stare Miasto (Den Gamle By) w Aarhus, które zorganizował w 1902 r. Peter Holms. Muzeum to obejmuje m. in. dom i warsztat złotnika, garbarnię, introligatarnię, księgarnię, piekarnię, sklep korzenny i inne. Niezależnie od pełnienia roli muzeum staromiejska Aarhus jest zamieszkała i pełni swe normalne funkcje w organizmie miejskim, znajduje się jednak pod ochroną, która polega na zachowaniu zabytkowego budownictwa, warsztatów rzemieślniczych i tradycyjnej gospodarki.

ORGANIZACJA MUZEALNICTWA. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Muzea duńskie są instytucjami państwowymi, komunalnymi lub — co najrzadsze — prywatnymi; spotyka się też formy mieszane. W wielu przypadkach placówki ongiś prywatne znajdują się obecnie pod zarządem państwowym. Muzea korzystają też z pomocy stowarzyszeń społecznych, takich jak Miłośnicy Zbiorów Etnograficznych⁵ (Etnografisk Samlings Venner) powstałego w 1943 r., Miłośnicy Muzeum pod Otwartym Niebem (Frilandsmuseets Venner) założonego w 1940 r. Muzeum w Sorgenfri pomaga w jego pracy komunalny Fundusz Zakupu Ziemi dla Muzeum Skansenowskiego (Frilandsmuseets Grundkøbsfond) dbający o terytorialny rozwój muzeum. Innym rodzajem stowarzyszeń są organizacje zrzeszające pracowników muzeów. Należą do nich osoby zatrudnione w muzeach samodzielnych oraz odpowiednich sekcjach instytucji wielodziałowych.

Towarzystwa te, wśród innych zadań, dbają o przyrost zbiorów muzealnych, zwiększanie ilości eksponatów. Ogólnie rzecz biorąc kolekcje pochodzą z zakupów muzealnych od instytucji różnego typu i od osób prywatnych, z darów i przekazów, od zbieraczy i kolekcjonerów, dzięki wymianom z innymi muzeami, dzięki gromadzeniu eksponatów w czasie

⁵ Tu: egzotycznych, pozaeuropejskich.

wyjazdów, penetracji i badań terenowych. Dostawcami zbiorów pozaeuropejskich są podróżnicy i badacze, Duńczycy stale zamieszkali za granicą, część kolekcji pochodzi z przedsięwziętych przez państwo lub osoby prywatne ekspedycji naukowych.

Najliczniejsze były wyprawy arktyczne, z których wymienić należy Fifth Thule Expedition (1921-1924), na czele której stał Knud Rasmussen, Danish Literary Expedition (1903-1904), pod kierownictwem L. Mylius-Erichsena, liczne ekspedycje grenlandzkie przeprowadzane w latach 1894—1925, wreszcie duńsko-amerykańskie wyprawy z okresu międzywojennego i lat pięćdziesiątych badające Amerykę Płn. Dzięki nim, kolekcje pochodzące z obszarów polarnych należą do najbogatszych w zbiorach Muzeum Narodowego. W czasach współczesnych do Ameryki Płd. były przedsięwzięte dwie wyprawy: Dano-Netherlands Expedition (1922—1923) do Indii Zachodnich oraz Danish Guiana Exp. z lat 1954—1965, którym muzea zawdzięczają wiele przekazów. Ekspozyty z Oceanii pochodzą z oceanograficznych wypraw badawczych statków „Monsunen” (1933-1934) i „Galathea” (1951). Wiele przekazów afrykańskich wywodzi się z lat 80-tych i 90-tych ubiegłego stulecia i pochodzi od oficerów skandynawskich w służbie belgijskiej z okresu tworzenia państwa Kongo.

Dania wchodzi w skład utworzonego w 1915 r. Skandynawskiego Związku Muzealnego (Skandinaviska Museiförbundet), do którego należy też Norwegia, Szwecja, Finlandia i Islandia. Związek obejmuje muzea wszystkich typów i zajmuje się uściśleniem współpracy w dziedzinie zagadnień muzealnych, wystawienniczych i wydawniczych. Jego organem jest „Nordens Museer” („Muzea Skandynawskie”) wydawany w jęz. szwedzkim, duńskim i norweskim. Głównym duńskim wydawnictwem muzealnym jest rocznik „Danske Museer”, nadto większe muzea publikują własne wydawnictwa. Dla Muzeum Narodowego w Kopenhadze jest to „Nationalmuseets Skrifter” („Zeszyty Muzeum Narodowego”), wychodzą też publikacje wydawane w Aarhus, Maribo i innych muzeach.

Sprawy muzealne są poruszane również na łamach najpoważniejszego duńskiego czasopisma etnograficznego — miesięcznika „Folk”⁶. Wreszcie poszczególne muzea i instytucje ogłaszają wyniki badań i pracy swoich pracowników naukowych w formie publikacji książkowych.

⁶ Przy opracowywaniu niniejszego artykułu korzystałem również z materiałów zawartych w tym właśnie piśmie: H. Larsen, *The Danish National Museum, Ethnographical Department 1963 and 1964*, „Folk”, vol. 7: 1965.